

УСТОД БОҚЌ РАҲИМЗОДА *Шарифов Анӯшервон Музаффарович,*
ВА ИНКИШОФИ *унвонҷӯи Маркази илми Хучандии*
ҚИССАИ ҲАЧВӢ ДАР *Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон*
АДАБИЁТИ МУОСИРИ ТОҶИКӢ *(Тоҷикистон, Хучанд)*

УСТОД БОКИ *Шарифов Анушервон Музаффарович,*
РАҲИМЗОДА И РАЗВИТИЕ *соискатель Худжандского научного*
ЮМОРИСТИЧЕСКОЙ КЫССЫ В *центра Национальной академии наук*
СОВРЕМЕННОЙ ТАДЖИКСКОЙ *Таджикистана (Таджикистан,. Худжанд)*
ЛИТЕРАТУРЕ

USTOD *Sharifov Anushervon Muzaffarovich*
BOKI RAHIMZODA AND *applicant of Khujand Scientific Center under*
DEVELOPMENT OF HUMORIC *the National Academy of Sciences of*
TALE IN MODERN TAJIK *Tajikistan (Tajikistan, Khujand)*
LITERATURE *E-mail: anushervon-sharifov@mail.ru*

Вожаҳои калидӣ: Боқӣ Раҳимзода, қиссаи ҳаҷвӣ, адабиёти тоҷик, “Саргузашти Соқӣ”, ёддошт, қисса андар қисса

Мақола ба таҳқиқу баррасии саҳми Боқӣ Раҳимзода дар ташаққули қиссаи ҳаҷвӣ дар адабиёти муосири тоҷик бахшида шудааст. Ҳарчанд асарии «Саргузашти Соқӣ» ба шеваи ёддошт навишта шудааст, вале муаллифи мақола муқаррар намудааст, ки дар сабки нигориши он баёни ҳаҷву мӯтоиба ва ҳазлу танз нуфуз дошта, бо иштироқи асар дар адабиёти муосири тоҷик қиссаи ҳаҷвӣ ба сурати қисса андар қисса шакл гирифтааст. Дар заминаи баррасиҳои анҷомдода чунин натиҷагирӣ шудааст, ки бо таълифи ин қисса Боқӣ Раҳимзода ба як равиши хоси таълифи асарҳои ёддоштӣ бо сабки ҳаҷвӣ мутоибавӣ асос гузошт, ки минбаъд аз сӯи нависандагонӣ дигар бо шаклу шеваҳои мухталиф давом карданд. Дар замони соҳибистиклолии Тоҷикистон бо усули баён ба ҳаҷду ривож ҳам касб намуд, ки дар ин ҷода Баҳманёр бо иштироқи «Сармаддеҳ» тарҳу тарзи тозаеро ба вуҷуд овард.

Ключевые слова: Боки Рахимзода, юмористическая повесть, таджикская литература, «Приключения Соки», мемуары, рассказ в рассказе

Статья посвящена изучению вклада Боки Рахимзода в формирование юмористических кысс в современной таджикской литературе. Хотя произведение «Приключения Соки» написано в стиле мемуаров, всё же автор статьи доказал, что стиль его написания характеризуется юмором, сарказмом, иронией, пародией, а по композиции юмористическая повесть в современной таджикской литературе оформлена в виде рассказа в рассказе. По результатам исследования сделан вывод, что в «Приключениях Соки» Боки Рахимзода заложил основу уникального подхода к составлению мемуаров в юмористическом стиле, которому в различных формах последовали и другие писатели. В прозе времён независимости Таджикистана этот способ выражения достиг такого уровня, что таджикский писатель Бахманьяр создал новый стиль в своём «Сармадехе».

Key words: Boki Rakhimzoda, humorous story, Tajik literature, "Adventures of Soki", memoirs, story within a story

The article dwells on the study beset with Boka Rakhimzoda's contribution into formation of humorous kyss in modern Tajik literature. Although the work “Adventures of Soka” is written in the style of memoirs, the author of the article proves that the style of his writing is characterized by humor, sarcasm, irony, parody, and according to the composition of the work in modern Tajik literature, a humorous story that is framed in the form of a story within a story. Adducing the results of the study the author of the article comes to the conclusion the writer of “Adventures of Soki” Boki Rakhimzoda laid the foundation for a unique approach to compiling memoirs in a humorous style, which other writers followed in various forms and styles. In the prose of the times of independence of Tajikistan, this way of expression reached such a level that the Tajik writer Bahmanyar created a new style with an essay in his Sarmadekh.

Устод Боқӣ Раҳимзода баробари ҳамчун шоири тавоно ва соҳибсухан дар адабиёт муосири тоҷик дар эҷоди наср низ таҷрибаҳои хунарии хешро нишон додааст, ки намунаи аслии он китоби “Саргузашти Соқӣ” ба шумор меравад. Ин китоб ҳамчун намунаи насри ҳаҷвии Боқӣ

Раҳимзода шинохта шудааст, ки соли 1973 аз чоп баромадаст. Баъдан, соли 2015 дар китоби “Гулбоғи адаб” [7,с.124-190] ва соли 2021 ба нашри дучилдаи “Мутахаботи осор”-и шоир [8, с.247- 329] низ ҳамроҳ гардида, аз чоп баромадааст.

Тавачҷӯхи Боқӣ Раҳимзода ба ҳаҷв ва нигориши ин қиссаи ҳаҷвӣ ҳам бесабаб нест. Аз рӯи нақлҳои ҳамсолону ҳамкорон, ки бахше аз онҳо дар матбуоти даврӣ ба чоп расидаанд, маълум мешавад, ки устод Боқӣ Раҳимзода табиатан инсони шӯҳ, соҳибзавқ ва ҳозирчавоб буда, миёни мардум аз ин фазилятҳои ӯ, хосатан дар сӯҳбату гуфторҳои устод Мирзо Турсунзода, ки дӯсти наздик буданд, зиёданд. Бархе аз муҳаққиқон ва мухлисони устод қиссаи хикмати ширини устод Боқӣ Раҳимзодаро аз забони худӣ ӯ шунида ба қалам овардаву дар матбуот нашр намудаанд, ки бо ҳамин сабаб боқӣ мондаанд. Аз ҷумла, дар шумораи 12-уми августи соли 2010 мақолаи зерини унвони “Як мегуфту сад механдонд” мақолаи Ш. Муҳаммад ба чоп расид, ки онро баъдан нашрияти “Ҷумҳурият” “бозчоп кард” [4]. Дар чараёни нигориши ин мақола муаллиф чанд ёддошти аҷибро аз забони устод Боқӣ Раҳимзода меорад, ки ҳамон фазилятҳои зарофатгӯии ӯро баён мекунад ва бегумон нашри ҳамин гуна қиссаҳои ҳаҷвӣ аз забони шоир шунида ҳам дар оянда метавонанд чанбаҳои ҳаҷвии ашъор ва осори насрии ӯро такмил намоянд. Аз ҷумла, ин муаллиф қиссаи шаби арӯсии шоирро, ки аз забони худӣ ӯ бо ҳамон сабаки зебои насри ҳаҷвӣ баён шудааст, чунин оварда: - Набошад, аз шаби тӯйи худ накл намоям,- мегӯяд Боқӣ ва қисса мекунад: - Он шаб аз шодӣ худро гум карда будам. Либосҳои нав пушидагӣ, мӯйлабҳо аз ду бари лаб боло сик задагӣ, чашмҳои оташфишон, даҳон пур аз ханда...

Як вақте маро ба дарун ҷеғ заданд ва ба хонае, ки сутунҳои дошт ва дар миёнҷояш ҷойҳои баланд партофтагӣ буд, дароварданд. Гуфтанд, ки арӯсро мунтазир шавам. Ман мисли нарасере, ки бӯи сайдашро шунида поида меистад, дар байни ду сутун, мӯйлабҳо аз ду бари лаб сик зада боло хестагӣ, нафас танг, дил нақоразанон рост меистодам. Аммо ҳеҷ не, ки арӯс биёяд. Як соат шуд, ду соат шуд, ниҳоят дар паси дар овози по шунида шуду як духтари базоб даромада омад. Зебу зинат ва марҷону тангаҳои гардан ва сари дилаш шалдар- шулдури мекарданд. Вай хоҳари арӯс будааст, ки барои ба рӯи ҷоғаи мо танга пошидан омада будааст. Вале ман арӯсам гумон карда, давида аз паси сутун баромадаму духтаракро озод бардоштам. Духтарак дасту по зада фарёд кард ва гуфт: -О, ман қайсингулутэ! Қайсингулутэ!

Инро шунидаму мӯйлабҳо аз ду бари лаб ба поён овозон шуданд, рангам канд ва гурехта ба паси сутун руст шудам. Духтарак бо суханони ба даҳонаш омадагӣ, маро ҳақорат дод ва баромада рафт, дар берун ҳам доду фарёдашро давом дод...Ин вақт модарарӯси Боқӣ пайдо шуда, духтарашро гуфт, ки фарёд накунад, айб аст. Духтар мегуфт: - Ку, худат бударо! Бар падари домодат лаънат! Хирси Худо!

Илоче карда духтаракро хомӯш мекунад. Дигар на дар кушода шуду на касе даромад. Боқӣ бошад, хирси ба об афтадагӣ барин бо мӯйлабҳои овозон нигарон меистод...” [4].

Ҳамин муаллиф баъдан аз қиссаи “Саргузашти Соқӣ” ёдовар шуда, онро ҳамчун намунаи қиссаи марғубе унвон мекунад, ки ҳарчанд тарҷумаиҳолоист, аммо чанбаи ҳаҷвии он қавӣ мебошад [4]. Дар шарҳи зиндагинома ва мероси адабии устод Боқӣ Раҳимзода, ки дар сомонии Иттифоқи нависандагони Тоҷикистон омадааст, аз “Саргузашти Соқӣ” ҳамчун намунаи барҷастаи маҳорати ҳаҷвнависии адиб ёдоварӣ шудааст [8].

Ёдовар бояд шуд, ки ҳарчанд дар адабиёти муосири тоҷик ҷойҳои аносири ҳаҷв дар осори ёддошти дар навиштаҳои устодони сухан Садриддин Айнӣ, Сотим Улуғзода низ ба чашм мерасад, вале Боқӣ Раҳимзода аз аввалин адибоне ба шумор меравад, ки ёддоштиҳои хешро бар пояи ҳамон завқи ҳазлқашиву ширинкорӣ ба қалам овардааст. Дар натиҷа ҳамин шеваи нигориши адиб, ки аз фазилятҳои фардӣ ӯ сарчашма гирифтаанд, ба услуби ӯ таъсире гузошта, омил бар эҷоди як қиссаи ҳаҷвӣ шудаанд. Осори ҳаҷвии устод Боқӣ Раҳимзода танҳо ба қиссаи “Саргузашти Соқӣ” маҳдуд аст, балки ӯ дар сурудани ашъори ҳаҷвӣ низ маъруфият дошта, бештари муҳаққиқони жанри ҳаҷв дар бораи ин навъ шеърҳои ӯ изҳори назар намудаанд. Аз ҷумла, ба маълумоти Абуллоҷон Мавлонов, Воҳид Асрорӣ дар бораи халқияти ашъори ҳаҷвии Боқӣ Раҳимзода чунин навиштааст: “Ин шеърҳои ҳаҷвӣ-юморӣ барои он ҳам дар байни халқ машҳур ва ба халқ мақбул гардиданд, ки дар асоси онҳо оҳангу шакли ғазалу сурудҳои ишқӣ-лирикӣ гузошта шуда, ба ҷои он ҳиссиёте, ки барои лирика хос аст, ҳисси мазаммату хандаи тамасхуромез ифода шудааст [3,с.109].

Худи Абуллоҷон Мавлонов низ ба ин назар аст, ки Боқӣ Раҳимзода дар офаридани асарҳои ҳаҷвӣ- мутоибавӣ маҳорати хос дорад” [3,с.108]. Азбаски ӯ дар ин ҷода андешаҳои хешро бо

зикри мулоҳизаҳои Раҳим Ҳошим собит мекунад, маълум мешавад, ки ин дидгоҳҳои адабиётшиносии номбурда низ асосан нисбат ба шеърҳои ҳаҷвӣ ӯ баён шудаанд [3, с.108].

Ҳарчанд дар мақолае, ки таҳти унвони “Назаре ба ҳаҷви имрӯз” дар сомонаи зерин <http://komron.info/cr/nazare-ba-a-vi-imr-z-ma-ola/> ба чоп расидааст ва муаллифи он номаълум мебошад, низ ручӯе ашъори ҳаҷвӣ Боқӣ Раҳимзода шудааст, вале нуктаи қобили таваҷҷуҳ он аст, ки нависандаи ин мақола ба саҳми назаррасии устод дар тарбияи ҳаҷвнависони ҷавон таъкид мекунад ва менависад: Се ҳаҷвнигор – Ҳакималӣ Назаралӣ аз ноҳияи Ҳисор, Ғафоралӣ Сафар аз ноҳияи Мир Саид Али Ҳамадонӣ ва Саидахмади Ҳасан аз ноҳияи Ҷиликул диққати маро ба худ ҷалб мекунад. Ва гуфтаи устод Атахон Сайфуллоев ба ёд меояд: “Таҷрибаи ҳаётии нависанда дар роҳи тадқиқу таҳлил ва ҷамъбастиҳои бадеии воқеият аҳамияти хоса дорад”. Агар устоди ғамхоре чун устод Боқӣ Раҳимзода мебуд, ки онҳоро ба пойтахт меовард, аз ин ҳаҷви тоҷик танҳо бурд мекард» [5].

Аз ин ҷо маълум мешавад, ки ҳанӯз қиссаи ҳаҷвӣ- ёддошти Боқӣ Раҳимзода ба таври зарурӣ мавриди таҳқиқ қарор нагирифтааст. Ҳарчанд онҳое, ки дар бораи насри Боқӣ Раҳимзода изҳори назар намудаанд, китоби “Саргузашти Соқӣ”-ро силсилаи ҳикояҳои шоир унвон мекунад, аммо мурур ба мӯҳтавои ин навиштаҳо баёнгари он аст, ки дар воқеъ ин ҳикоят бо сабаби қаҳрамони марказии ягона доштан, шакли як қиссаро ба худ гирифтаанд. Ҳатто силсилаи ҳикояти мазкурро қисса андар қисса метавон гуфт, ки дар тамоми воқеаву ҳодисаҳо қаҳрамони меҳварӣ ҳамон Соқӣ мебошад ва ин шахсият бегумон худи нависанда аст, ки дар симои ӯ мо ҳамон завқи баланди ширинкорӣ, хушгӯӣҳо ва начобати хос ҷилвагар шудаанд. Саргузашти Соқӣ аз ҳикояҳои “Паривара”, “Ҷумчи пеши мазор”, “Дузд ва ошиқ”, “Сияҳсувор”, “Қасосгирии Соқӣ”, “Паҳлавонии Мирзо”, “Хирман”, “Улав”, “Писари Абдулло” иборат аст. Дар ҳамаи ин ҳикоят, ба ҷуз ҳикояти охир, яъне “Писари Абдулло” қаҳрамони марказӣ Соқӣ аст ва агарчӣ тавре таъкид шуд, ҳамагӣ хислати ёддошти доранд, вале нуфузи шеваи баёни хоси насри ҳаҷвӣ ва хати ягонаи сужаи онҳо маҷмӯан ҳикоятро ба як қиссаи ҳаҷвӣ табдил додааст.

Аз аввалин ҳикояти таркиби асар, ки “Паривара” ном дорад, маълум мешавад ки ҳамон фазилятҳои хоси ширингуфторӣ, базлагӯии адиб дар сабки нигориши асар таъсир дорад. Масалан, вақте ба оғози ҳикоят муроҷиат мекунем, дар сабки баён чандин аз ин унсурҳои насри ҳаҷвиро ба мушоҳида мегирем: “Пагоҳии иди Наврӯз Маҳҷон бо дугонаҳояш дар таги чанор сурудхонон арғунҷак мерафт. Гулҳои шаробӣ, ки ба гирди сараш монанди тоҷи лаълу ёқут мурассаъ шуда буданд, дар шуои офтоб медурахшиданд: ӯ арғунҷакро ба пасу пеш такон дода, торафт баландтар ҳаво мегирефт ва ин сатрхоро месурӯд:

*Ресмонаки сандалвор,
Сандал зан боло барор,
Як даста рача,
Як даста парча
Дар остин намегунҷа
Дар доман намегунҷа,
Хеле-хеле камёбӣ,
Эй гунҷаи шаробӣ.
Ту аз они Соқичон,
Ман кавимони Соқичон.*

– Ҳӯ, балочае, – мегуфтанд дугонаҳояш, – Сабзпарии Зардпарии пушти кӯҳи Қоф барин муаллақ мезанӣ – я?!

– Гули шаробӣ насиб кунад, Соқӣ ҳам насиб кунад, – пичинг мепарронданд дугонаҳо. Садои хандаву шӯҳии духтарон дар фазо мепечид.

Маҳҷон духтари бебок, лабонаш чун гунҷаи навшукуфта доим моили табассум” [8, с.124].

Нахуст, аз гуфтори қаҳрамони ҳикоя Маҳҷон, ки дар баробари Соқӣ то охир ҳамчун духтари дӯстдоштаи ӯ амал мекунад ва дар ҳикояти дигар низ образашро ба мушоҳида мегирем, ҳамин шеваи баён ҳувайдост ва шеъре, ки мехонад, ҳам оҳанги ҳаҷвӣ дорад. Аммо зимнан муҳаббати Маҳҷон ҳам ба Соқӣ дар ин шеър ҳувайдост. Баробари ин, усули нигориши нависанда, аз ҷумла сӯхбатҳои ширинкоронаи духтарон, ки боиси боло рафтани садои хандаву шӯҳии духтарон мешавад, ҷилваи равшани сабки ҳаҷвӣ, яъне бештар сабки моил ба эҷоди шӯҳиву завқи нишотро бозгӯӣ мекунад. Истифодаи ибораи “пичинг мепарронданд дугона” воқеияти ин сабкро бештар ба ҷилва меоварад, зеро ин таъбир худ бештар хоси баёни ҳаҷву танз аст. Аммо ба назар мерасад, ки дар ин ҷо баёни ҳаҷвӣ нависанда бештар хислати шодиофаринӣ ва эҷоди таъби хуш дорад ва аз интиқоду танз ори мебошад. Ҳамин равиш дар аксар ҳикояҳои таркиби

кисса ҳувайдо мешаванд ва Соқӣ як ҷавони содаву одиист, ки бо нишон додани рафтори ғайриодии хеш боиси хандаву завқи шодии дигарон мегарданд. Аз ин рӯ, нависанда ҳатто вақте ки мехоҳад аз мушкилоту муаммои қаҳрамонҳо сухан кунад, ҳамон ҷо ҳам бо як забони шевои хоси сабки насри ҳаҷвӣ сухан мекунад, ки дар вучуди хонанда нишотеро афзун мегардонад. Аз ҷумла, боз ҳам вақте аз мушкилоти аз ҷониби падари Маҳҷон манъ шудани мулоқоти ӯ бо Соқӣ сухан мекунад, дар сабки нигориши ӯ баёне мушоҳида мешавад, ки инсонро ба фаромӯш кардани он муаммо ва эҷоди хандаву нишот дар вучудааш талқин мекунад. Боқӣ Раҳимзода ин ҳолатро дар номаи Маҳҷон ба Соқӣ чунин тавсир мекунад: “«Ассалому алайкум. Он Маҳҷоне, ки дина монанди кабутар парвоз мекард, имрӯз дар қафас аст. Падари меҳрубонам, ки ҳаргиз дар пайи озори ман набуд ва ҳамеша шодии маро мехост, имрӯз бо игвои мактабдор ва он кампири алошақшаққа маро хонабанд кард. Дар рӯзҳои наздик ба деҳаи Хилмонӣ, ба назди холаам мефиристонанд, то ки дигар бор дидори туро набинам.

Чӣ илоҷ, ба ҳар ҳол ту мард ҳастӣ, борҳо модарат мегуфт, ки танҳо шайтон ноумед, банда боумед аст.

*Як села кабутарем дар тори ҳаво,
Дирӯз қатӣ будему имрӯз ҷудо.*

Ба модарат салом гӯй. Хайр то дидан!” [8,с.125].

Ибораи кампири алошақшақа, ки дар нисбат ба як зани хабаркаш ва игвогар баён шудааст, дар таркиби ин нома боиси хандаву истехзои хонанда мешавад, зеро баробари хондани ин нома дардҳои қаҳрамон як тараф, аммо симои чунин кампир, ки дар бештари деҳот чунинҳо барои хонанда ҳам ошност, як тараф қарор мегирад, чун бо шиносӣ ба симои он хонанда ба ҳаёлоте ширину хандаовар меравад, ки ҳатто имкон дорад, ҳар нафар чунинҳоро дида бошад ё қиссаҳои бо ин гуна образҳо дошта.

Боқӣ Раҳимзода дар баробари тасвири ширинкориҳо ва амалҳои Соқӣ, ки боиси эҷоди хандаву истехзо мегарданд ва дар навбати аввал вақти хонандаро хуш мекунанд, зимнан аз вазъи мактабҳои кӯҳна, ки боиси кӯрсаводии толибилмон гардидаанд, интиқод мекунанд. Дар ҳамин ҷо ҳам дар навбати аввал шеваи баён ва нақли Соқӣ ширину хандаовар ба назар мерасанд, ки ҳатто аз он амакаш ба завқ омада, бо овози баланд механдад: “Соқӣ ба амакаш салом дода, хост ки ба хонаи модараш равад. Амакаш ӯро ба наздаш ҷеғ зада, дуру дароз ба рӯяш синча карда нигаристу баъд пурсид:

– Ҳа, Муллосоқӣ, мондаҳо, аз мактаб омадӣ? Чаро авзоат бечо? Магар ягон ҳодиса рӯй дод? Ё муллоамакат ҷанг карданд?”

Соқӣ баъд аз саволборони амакаш ҳодисаи дар мактаб рӯйдодаро ҳикоя кард. Амакаш аввало бо диққат ба суханони Соқӣ гӯш дода завқ карду баъд баланд-баланд хандид. Ана, барои ҳамин ҳам доимо ба амакмуллоят мегӯем, ки умри туро беҳуда зоеъ накунад, аз ин хонданҳои бесарунӯк ғайр аз зиён суде нест.

– Хондан чӣ, ба Худо ки масхарабозӣ асту халос. Лекин чӣ кор кунам? Амакмуллои якрави ту ба гапам гӯш намекунад. Як рӯз ба ӯ дар бораи хондани ту гапи ҳақро гуфтам, мисол овардам, ки боре гови деҳқоне дар сояи мадраса хоб кардааст. Деҳқон бошад, аз баҳри гов гузаштааст, ки гови дар сояи мадраса хобида дигар кор намеояд. Амакат бошад, ранчида, то ҳол бо ман дуруст гап намезанад. Набошад сураҳои намозатро ёд гирӣ, бас аст. Худаш бист сол дар Бухоро хонда чӣ шуд.

Илми қофия, фароиз, ҳикмат ва мушкилот, хонед як гапе, аммо қориёдкунӣ, масъалаву масоил хондан танҳо хонаи умрро месӯзаду халос. Ин гапамро ба раҳмати падарат ҳам гуфта будам” [8,с.154-155].

Ин ҷо ба назар мерасад, ки ҳам Соқӣ ва ҳам амаки ӯ вазъи ҳолати мактабҳои куҳанро танқид мекунад ва дар баёни гуфтори ҳар ду як сабки хоси ҳаҷвии танқидӣ ҳувайдост. Вақте амакаш мегӯяд, ки “хондан чӣ, баҳудо ки масхарабозӣ аст” ин матлаб равшантар мегарад, зеро ӯ вазъи таълимро ба масхара мекашад ва баробари ин таассуф дорад, ки умри бачаҳо дар чунин мактабҳо зоеъ мегузарад. Баробари ин, хурофотпарастӣ ва эътиқоди кӯр-кӯронаи мардум ҳам зери тозиёнаи танқид гирифта мешавад. Амаки Соқӣ вақте бо як таассуф ҳодисаи дар сояи девори масҷид хобидани гови як деҳқонро нақл мекунад, як дараҷа ҳамон таассуби динӣ ва хурофотпарастии мардум чилвагар мешавад. Баъдан, дар идомаи қиссаи мактабдори деҳаро чунин баён мекунад, ки дар он ҳам вазъи ногувори мактаб ва ҳам таассуби диниву хурофотпарастӣ, мардумфиребии як тоифа ба ном мударрис бо лаҳни шадид интиқод мешавад: “Рости гап, ки ё ақли ман кам шудааст, ё баъзеҳо аз ақл бегона шудаанд. Масалан ҳамин, мактабдори кишлоқи моро гирем, ки мардум фарзандҳояшонро «устухонаш аз мову гӯшту

пӯшташ азони шумо» гӯён ба ӯ месупоранд. Ҳоло он ки бечора вовро гову алифро калтак мехонад. Вай кучою мактабдорӣ кучо. Боз он кас муриди эшони ҷаҳрия будаанд. Худо гирад ин хели одамро! [8,с.155].

Ин ҷо ба назар мерасад, ки лаҳни танзомези нависанда дар ҷумлаи аввал, ки “ё ақли ман кам шудааст ё баъзеҳ аз ақл бегона шудаанд” ва ё ҷумлаи охири он “Худо гирад ин хел одамро” равшан ҷилвагар аст.

Нақли амали Соқӣ бо ҳамин тамом намешавад. Ӯ Соқиро ба қавли ҳудаш ба офтобрӯя даъват мекунад, то “аз бекорӣ кадукорӣ” кунанд. Ин ҷо ба назар мерасад, ки нависанда барои ҷаззобияти сабки нигориши худ, ки хоси асарҳои ҳаҷвӣ аст, аз зарбулмасалҳои маъруф дар миёни мардум истифода мекунад. Чунин масалҳо бештар дар мавриди баёни мулоҳизоти завқангез ё ҳаҷвомез ба қор гирифта мешаванд. Баъдан, қиссаи як эшони дигари ҷаҳриро нақл мекунад, ки чи тавр “кароматҳо”-и ӯ сабаби гумроҳии мардум ва афзудани муриду мухлисҳои вай дар деҳа гардидаанд. Ҷолиб он аст, ки ба нақли амаки Соқӣ дар деҳа ғайр аз ӯ ва чанд тани дигар ҳама муриди он эшон шуда будаанд. Манзараҳои амалкарди муридони эшон, вазъи музҳики рафтори ононро нависанда бо як забони танзомези хоси сабки ҳаҷвӣ тасвир намуда, мунтаҳо бо хушнудӣ изҳор меорад, ки ин ҳоли таассуфовар бо сабаби ошкор гардидани найрангҳои ӯ ба поён расида, мунтаҳо сангсор шуд. “Ҳар бегоҳи ҷумъа пас аз адои намози хуфтан он кас ҷаҳр барпо мекарданд. Шаст-ҳафтад одам чорзону халқа гирифта баробар бо овози баланд, «ё ху, ё ман ху» мегуфтанд. Ин аҳвол се-чор соат давом мекард. Баъзе муридҳои сулукёфта, ки чеҳрашон ба ҷазб мерасид, аз олами ҳастӣ бегона шуда масту лояқил либосҳояшонро пора, худро зада хуншор мекарданд. Баъзе фосиқони ҳангоматалаб аз ин фурсат истифода бурда ба ҳолати мастӣ худро дар байни занҳову духтарҳои тамошобин мепартофтанд. Гӯё ба воситаи ин сафсатагӯию бемазагиҳо ба Ҳақ мерасида бошанд. Муридони ҳақиқии ин маслак бояд ҳамеша дар ҳолати ҷазб, масту аласт ва аз худ беҳабар бошанд. Мана аз ҳамин сабаб дар қишлоқи мо муридҳои даступошикаставу маъюб бисёранд. Ана вай мактабдори шумо ҳам аз муридҳои ҳазрати эшон аст.

Агар ҳукумати шӯро ин масхарабозиро манъ намекард, аксарияти одамони қишлоқ кайҳо девонаву маъюб мешуданд.

Вақте ки найранги қаромоти эшон ошкор шуд, он касро халқ сангсор кард. Маълум шуд, ки эшони маккор ба муридҳои муқаррабаш лақабҳои «буз», «гӯсфанд», «гов», «ҷома» ва ғайраҳоро мемунадаст ва ин муридҳо доим бегумон берун аз масҷид мегаштаанд. Касе чизе, ки орад, зуд омада пешакӣ хабар меодаанд. Эшон даррав пай мебардаст ва даст бардошта дар ҳаққи чизоваранда, номи ӯ ва унвони чизи хайрқардаш дуо мекардаст, ки назратон қабул шуд ва мардумро бо ин «қаромот» моту мабхут мегардондаст. Ба ҳамин роҳ мардумро фиреб меодаст.

Барои ҳамин ҳам, мехоҳам, ки аз баҳри ҳама ин муллоиву эшонӣ гузашта, дастаи испорро маҳкамтар дориву деҳқонӣ карда, як бурида нони ҳалол пайдо карда хӯрӣ. Дар дунё аз деҳқонӣ бештар қор нест, ҳамаи ин муллоҳову эшонҳо дастнигари деҳқонанд” [8,С.155-156].

Тавачҷух ба шеваи баёни нависанда як нуктаро ошкор мекунад, ки ӯ баробари бо сабки музҳик тасвир намудани ҳолу ҳавои муридони гумроҳшуда аз вазъи таассуфбори мардуми аз роҳи ҳақиқат берунрафтаву ҷаҳолати онон, ки боиси қурбонии макри як нафар муллои сохта шудаанд, инчунин доми тазвиру фиреби инсонҳои ба номи аҳли дин интиқод мекунад. Дар баробари ин, мавридҳои дигар дар ин ҳикоёт аз аҳли нафс, қибру гурур, ононе, ки манманиҳои зиёде мекунанд, мавриди интиқоди шадиди нависанда қарор гирифтанд. Манзараи ниҳоят бо ҳама такаббури ноҷои хеш шармандаву шармсор шудани чунин паҳлавононро дар ҳикояти “Паҳлавонии Мирзо” ба гунае тасвир мекунад, ки дар ҳар ҷумлаву сатри он сабки ҷаззоби насри ҳаҷвиро ба мушоҳида мегирем. Нависанда ин паҳлавононро аз забони мардум паҳлавони сари деги ош унвон мекунад ва ҳатто тавассути дубайтҳои мардумӣ мавриди истехзо қарор медиҳад, ки истифодаи чунин ашъори ҳаҷвӣ дар саросари асар сабки онро боз ҳам ҷаззобтар гардондааст: “

*Ҳамон паҳлавоне, ки меган, манам,
Дарахти кадуру зи беҳаш канам,
Манам паҳлавони сари деги ош,
Кунам лашари пашшаро пош-пош.*

Ин паҳлавони сари деги ош, баъд аз он, ки тағи деги ошро лесида партофт, гурзи даҳманиро ба машаққат сари китф карда, ба сари замини каду омад. Омаду кадуҳоро лашкари қуффор ва худашро паҳлавони лашкари ислом пиндошта, дар муқобили «душман» майдони ҳарб орошт.

Чони ман ки бошед, аз чангномаҳо майдони ҳарби ду лашкари муқобили якдигар ҳарбу зарбкунандаро шунидаед? «Ду лашкар дар муқобили якдигар саф оростанд. Аз тарафи лашкари ислом паҳлавон Баҳмани даҳман ва аз тарафи лашкари куффор Ландаҳури кӯҳкан дохили майдон шуданд. Вай сипар болои сар кард. Ин гурзро дар чилва даровард ва наъраи шерона кашида, ба камари Ландаҳур чунон зад, ки ҳар куббаи сипар ба монанди ситораи сахар дар камараш рахшид».

Паҳлавонони худношиноси Фузайл ана ҳамин манзараи чангномаҳоро ба хотир оварда, худро аз он паҳлавонони лашкари ислом пиндошта, гурзро ба чилва дароварда ва ба сари ҳар каду ки мефуровард, донаҳояш дар ҳаво пош меҳӯрданд. Дигар бетамизҳо корнамоии ин бангиро тамошо карда, қаҳ-қаҳ зада механдиданд.

Ин манзараро дида, пеши чашмонам торик шуд, тоқатам намонд ва аз хуну пӯстам гузашта исту бист накарда аз гиребони ин малъун гирифтам. Ҳар ду дар майдони масоф шудем. Хуб медонистам, ки ин бетавфиқ ғайр аз хӯрдану хуфтан дигар хунаре надорад. Аз шиддати қаҳру ғазаб «ё шоҳи мардон!» гуфтаму дар пояш ҳаллук печонда, чунон бардошта задамаш, ки сари паҳлавон ба замин як газ ғӯтида рафт» [8,с.167-168].

Тасвири масҳараомези нишон додани зӯру тавон бар сари каду ва нақлу ривоёти ӯ бо забони виқору такаббураш як сабки хоси насри дорои чанбаҳои мазҳакавӣ сураат гирифтааст, ки дар умум шеваи чаззоби асар дарак медиҳад. Манзари набарди Мирзо бо он паҳлавон, ки аз забони ҳуди Мирзо нақл мешавад, бисёр шево ва таъсирбахш тасвир шуда, ки сабки хоси насри ҳаҷвӣ доштани асарро бозгӯӣ мекунад.

Дар умум, ҳарчанд қиссаи “Саргузашти Соқӣ” бештар чанбаи тарҷумаиҳолӣ дорад ва ҳаҷман начандон тӯлонӣ мебошад, аммо намунаи барҷастаи қиссаи ҳаҷвӣ дар адабиёти муосири тоҷик ба шумор меравад, ки бо сабки ба худ хос ва шеваҳои корбурди унсурҳои ҳаҷв, чун танзу мазҳака, масҳараву танқид ба қалам омадааст. Дар вусъати ҳикоеҳои кӯтоҳи он матолиби фаровоне нухуфтаанд, ки ҳамагӣ агарчӣ аз зиндагонии воқеӣ сарчашма гирифтаанд, вале тавассути завқи саршор аз ширинкорӣ, ҳазл, табиати хуш, ҳаҷву намакин баён шуда, сабки нигориши асарро чаззобу хонданӣ ва маҳсус гардониданд. Ин равиши матлуби нигориши қиссаи ҳаҷву минбаъд низ дар адабиёти муосири тоҷик идома ёфт, ки намунаҳои онро дар қиссаи “Об аз кучо меояд”-и Аминҷон Шукӯҳӣ низ ба мушоҳида мегирем. Дар даврони соҳибистиклолии Тоҷикистон дар романи қисса андар қиссаи худ “Сармадех” нависандаи маҳбуи мо Баҳманёр ин шеваи баёнро хеле такмил бахшид, ки унсурҳои ҳаҷв дар он бо шеваи ба худ хос таҷассуми равшан касб кардааст. Бегумон, ба таъбири дигар, Баҳманёр дар таҳаввули ҳамин шеваи нигориши қисса андар қисса бо тарзу тарҳи дигар нақши муассир гузошт, ки албатта мавзӯи баҳс ва таҳқиқи ҷудогона аст.

ПАЙНАВИШТ:

1. Асрорӣ, В.Халқ ва адабиёт/В.Асрорӣ.-Душанбе, Ирфон, 1968.- 175 с.
2. Боқнома. Маҷмӯаи мақолаву ёддошт ва ашъор бахшида ба 110 солагии Боқӣ Раҳимзода. Таҳияи номзади илмҳои педагогӣ, Фирӯзаи Абдуқодир. – Душанбе, Адиб, 2018. -320 с.
3. Мавлонов, А. Ҳаҷв ва мутоиба дар адабиёти нимаи дувуми садаи XX-и тоҷик/А.Мавлонов. – Хучанд: Нури маърифат, 2012.- 284 с.
4. Муҳаммад, Ш. Як мегуфту сад механдонд. – Омӯзгор, 12 августи соли 2010. Муҳаммад Ш. Як мегуфту сад механдонд. http://www.jumhuriyat.tj/index.php?art_id=5339.
5. Назаре ба ҳаҷви имрӯз. <http://komron.info/cr/nazare-ba-a-vi-imr-z-ma-ola/>.
6. Раҳимзода, Боқӣ. Саргузашти Соқӣ/Б.Раҳимзода.- Душанбе: Ирфон, 1973.
7. Раҳимзода, Боқӣ. Гулбоғи адаб. (Шеърҳо ва ҳикояҳо)/Б.Раҳимзода. – Душанбе: Маориф, 2015.- 192.
8. Раҳимзода, Боқӣ. Мунтахаби осор/Б.Раҳимзода.– Душанбе: Сухан, 2021. – 335 с.-ҷ. 2.
9. Раҳимзода Боқӣ. <http://navisandagan.tj/ru/index.php/2017-08-18-10-05-26/poety/371-bo-ra-imzoda>.
10. Сайфуллоев, А. Уфукҳои тозаи наср/Сайфуллоев А. – Душанбе: Адиб, 2012. - 512.-ҷ.2.

REFERENCES:

1. Asrori, V. People and literature / V. Asrori.-Dushanbe: Cognition, 1968. - 175 p.
2. Record. Collection of articles, memoirs and poems dedicated to the 110-th anniversary of Boki Rahimzoda / prepared by Firuzai Abdukodir. – Dushanbe: Man-of-Letter, 2018. - 320 p.
3. Мавлонов, А. Humor and humor in the literature of the second half of the twentieth century in Tajik / A. Mavlonov. - Khujand: Light of Enlightenment, 2012. - 284 p.

4. Muhammad, Sh. One said and laughed a hundred. - Teacher, August 12, 2010. Muhammad Sh. One said and laughed a hundred. http://www.jumhuriyat.tj/index.php?art_id=5339.
5. A look at today's comedy. <http://komron.info/cr/nazare-ba-a-vi-imr-z-ma-ola/>.
6. Rahimzoda, Boki. The story of Soqi / B. Rahimzoda. - Dushanbe: Cognition, 1973.
7. Rahimzoda, Boki. Flower of literature. (Poems and stories) / B. Rahimzoda. - Dushanbe: Enlightenment, 2015. – 192 p.
8. Rahimzoda, Boki. Selected works / B. Rahimzoda. – Dushanbe: Speech, 2021. – 335, - P.-1. 2.
9. Rahimzoda Boki. <http://navisandagan.tj/ru/index.php/2017-08-18-10-05-26/poety/371-bo-ra-imzoda>.
10. Saifulloev, A. Fresh horizons of prose / Saifulloev A. - Dushanbe: Man-of-Letters, 2012. – 512 p. – V.2.